

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ Ο ΑΡΓΥΡΟΚΑΣΤΡΙΤΗΣ*

Ἐλέχθη ἀνωτέρω, ὅτι ἡ δυναστεία τῶν ἡγεμόνων *Τζεχάνη* ἐλέγετο καὶ *Ῥακοβίτσα* ἕτεροι τοῦ οἴκου τούτου φέρουσιν ἀμφοτέρω τὰ ἐπωνύμια ὡς ὁ *Μιχαὴλ σπαθάρης Τζεχάνης Ῥακοβίτσας* εὐγενῆς τῆς Μολδαβίας, ὁ ἰδρυτὴς τῆς ἐν Βουκουρεστίῳ περιφήμου μονῆς τῶν τριῶν Ἱεραρχῶν, ἣν ὡς νοσοκομεῖον προώρισεν¹. Τὸ δὲ περιεργον ὅτι ἐν Ἀλβανίᾳ παρὰ τὴν Δροβιάνην σώζεται χωρίον ἐπωνυμούμενον Ῥακοβίτσα (ἢ Ῥακοβίτσα), ἧς οἱ κάτοικοι ἠναγκάσθησαν νὰ ἐκπατρισθῶσι καταφυγόντες εἰς Βλαχίαν². Οὕτω δὲ ἀποδεικνύεται ἡ *Ἀλβανικὴ καταγωγὴ καὶ τῆς δυναστείας ταύτης*.

17. *Μιχαὴλ Γκόρας, ὁ Ὑπισχιώτης.*

Τὸν ἔπαινον τοῦ ἀνδρὸς τούτου ἐποησάμεθα ἐκτιθέμενοι τὴν συμβολὴν αὐτοῦ εἰς τὸ ἐν Μοσχοπόλει τυπογραφεῖον, καὶ ἐξήραμεν τὴν τε ἐπιγραμματικὴν αὐτοῦ ἱκανότητα καὶ τὴν ἐν ταῖς ἀφιερωτικαῖς ἐπιστολαῖς γλαφυρότητα. Ἐγεννήθη ἐν Σίπισχα (*Ὑπισχία*) δίωρον ἀπεχούση τῆς Μοσχοπόλεως, *ἔθεν καὶ Ὑπισχιώτης*, ἐκ πατρὸς ἱερέως, ὅστις ἔπειτα χηρεύσας ἐγένετο ἐπίσκοπος τῆς πλησιοχώρου ἐπαρχίας Γκόρας, καὶ τότε ὁ υἱὸς ἔμεινεν ὡς ἱερεὺς καὶ προεστῶς τῆς κωμοπόλεως ἐκείνης· ἐπωνυμεῖται δὲ οὐχὶ ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, ἀλλὰ τοῦ τῆς ἐπαρχίας, ἧς ἐκεῖνος ἐπεσκόπευεν: *Μιχαὴλ τοῦ Γκόρας*³, ἢ πληρέστερον: ὁ τοῦ Μόκρας (ἐνν. υἱός)⁴. Κατ' ἀρχὰς ὁ ἐπίσκοπος ὀνομάζετο τοῦ Γκόρας μόνον· ἀλλ' ἔπειτα ὡς φαίνεται προσετέθη καὶ ἡ Μόκρα. Καὶ *Γκόρας καὶ Μόκρας* ἀναφέρεται εἰς πάντας τοὺς παρὰ Gelzer δημοσιευθέντας καταλόγους τῶν τῆς ἀρχιεπισκοπῆς Ἀχριδῶν ἐπαρχιῶν⁵, ὡσαύτως καὶ ἐν τοῖς ἐπισήμοις ἐγγράφοις αὐτῆς π.χ. *ὁ Γκόρας καὶ Μόκρας Ἀρσένιος*⁶, *ὁ Γκόρα καὶ Μόκρας*

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου τόμου σ. 249.

1. C. Erhiceanu Cronica rii Greci κτλ. σ. 173 ὁ δὲ *Στέφ. Ῥακοβίτσας* ἐχορήγησε 1000 γρσ. ἐτησίως ὑπὲρ τῆς ἐν Φαναρίῳ Μεγ. τοῦ Γένους Σχολῆς (*Φωτεινός*, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 331 καὶ 332) καὶ Πατριαρχ. Ἐγγράφων (ἐκδ. Δελικάνη) Τομ Γ' σ. 461.

2. Νεοελλην. Ἀνάλεκτα Παρνασοῦ τομ. Α', 2. (Ἀθήνα 1871) σ. 31.

3. Ἐν ἀρχῇ τῆς Ἀκολουθίας τῶν Πεντεκαίδεκα μαρτύρων.

4. Ἀκολ. τῶν ἑπταριθμῶν.

5. Ἐνθ' ἄνωτ. σ. (29 Γκόρας μόνον), 30, 31: *Κώρα Μόκρας*, ἐντεῦθεν καὶ ὁ Ἀραβαντινός ὁ τὰ πάντα θέλων νὰ ἐξελληνίσῃ γράφει αἰ: Χώρας καὶ Μόκρας, 32 καὶ 33.

6. Βλ. ἀνωτέρω ἐν τῷ ἐγγράφῳ τῆς ἐκλογῆς τοῦ Ἰωάσαφ.

Θεοδόσιος¹. Ταῦτα λέγομεν πρὸς ἄρσιν παρεξηγήσεως, εἰς ἣν τινες περιέπεσον θεωρήσαντες τὸν Μιχαὴλ τῷτον ὡς ἐπίσκοπον Γκόρας, διαδεξάμενον τὸν ἑαυτοῦ πατέρα, διότι εἰς ἔκθεσίν τινα πρὸς τὸν Ἀρχιδῶν Ἰωάσαφ ὑπογράφεται: «Ὁ Γκόρας ἐλάχιστος δούλος, ἀλλὰ πιστός»². Ὁ κατὰ τὸ 1742 ἐν τοῖς ἐγγράφοις ἀναφερόμενος **Γκόρας καὶ Μόκρας Μιχαὴλ** ἀσφαλῶς εἶναι ἕτερος, ὡς ὀρθῶς παρετήρησε καὶ ὁ κ. **Σκενδέρης**. Τὸ τμήμα τοῦτο νῦν καθορᾶται ἐπ' ἄκρου εἰς ἄκρον ἐξιλαμισθέν, ὥστε οὐδεὶς σῴζεται χριστιανός!

Ἐν τοῖς χειρογράφοις τῆς ἐν Ἀθῶν μονῆς τῶν Ἰβήρων εὑρηται καὶ ὁ ἐξῆς κῶδιξ:

«Πρόχειρον ἐγχειρίδιον παντοτεινοῦ σεληνοδρομίου, πόνημα τοῦ ἱερολογιωτάτου κυρίου **Βελισάριου**, τοῦ πρωτοσυγκέλλου τῆς μεγάλης ἐκκλησίας, καινῶ τύπῳ ἐκδομένον, δαπάνῃ μὲν τοῦ μακαριωτάτου ἀρχιεπισκόπου Ἀρχιδῶν κυρίου κυρίου **Ἰωάσαφ**, ἐπιμελεία δὲ τοῦ κυρίου **Μιχαὴλ Γκόρας**.

Ἐν Μοσχόπολει γημά'».

Παρὰ **Γρηγορίῳ** ἱερομονάχῳ τῷ **Κωνσταντινίδῳ**³.

Ἐπίγραμμα **Μιχαὴλ** εἰς τὸν **Βελισάριον**:

Ῥᾶσον⁴ μὲν μήνης* **Βελισάριος** εὔρειτο τῆς,ν,
καίνισιν, ὡς οὐδεὶς ἔξοχα ἠδὲ φύσιν.

Ῥηϊδίως δὲ φύσις **Βελισάριον** οὐχ ἕτερόν γε
δεύτερον ἐκφύσεται αἰολικοφροσύνη.

* Ἄλλο.

Μηκέτι κλειδα φέρει ἰανουάριος τὰ τε καὶ ξε⁵,
μάριψε Βελισάριος ἠνιοχῶν σελάνης⁶.

Ἐπίγραμμα **Γρηγορίου** εἰς τὸν μακαριώτατον ἀρχιεπίσκοπον κύριον κύριον **Ἰωάσαφ**.

Ἦλιος ἐνδελεχῶς μήνην τ' ἄστρα φροντωρήσας⁷

δῶρα χαρμὰ μερόποις ἀφθονα δὴ παρέχει.

1. Παρὰ Gelzer τῷ 1694 σ. 57.

2. Παρὰ **Σκενδέρη** σ. 31.

3 Κῶδιξ Μονῆς Ἰβήρων 889 Βλ. Κατάλογον τῶν ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις τοῦ ἁγίου Ὁρους κωδίκων (Κανταβριγία 1900) τομ. Β' σ. 234 ὅστις φρονεῖ ὅτι προέρχεται ἐξ ἐντύπου.

4. Ῥᾶσον.

5. Τάτε καὶ ξε. Ἰωσ: 300 καὶ 65 τὰς ἡμέρας τοῦ ἔτους.

6. Ἐπεταί: Χρήσις τοῦ παρόντος ἐγχειριδίου.

7. φωντωρήσας.

Ἀρχιθύτης δὲ Ἰωάσαφ ἥλιος ὡσπερ [ε]ἰ ἄλλος
τύποις δοῦς οἶμον¹ δῶρα δίδωσ' Ἐκάτης².

18. Νεκτάριος Τέρπος Ἱερομόναχος Μοσχοπολίτης.

Περὶ τοῦ θαυμασίου τούτου ἀνδρός, ὅστις, προηγήθη τοῦ Κοσμᾶ Αἰτωλοῦ εἰς τὰ μέρη τῆς Ἀλβανίας, κηρύττων τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ καὶ στηρίζων τοὺς Χριστιανούς ἐν τῇ πίστει, ὅτι Ζαβίρας καὶ ὁ Βενδότης ἀναφέρουσιν, ὅτι ἦν σοφὸς καὶ ἐνάρετός τις ὅτι ἐγγραψε τὰ δύο, περὶ ὧν κατωτέρω, συγγράμματα³ Ἐν ἐγγράφῳ τοῦ 1709 τῆς Σκήτης τῆς Ἁγίας Ἄννης ἀναφέρεται: «**Νεκτάριος Ἱερομόναχος Βοσκοπολίτης**». Ἐκ τούτου γίνεται δῆλον, ὅτι καὶ οὗτος, ὅπως ὁ ἅγιος Κοσμᾶς, ἦν Ἀγιορείτης⁴, ἐξ ἐκείνων, οἵτινες ἀνελάμβανον ἔργον Ἱεραποστόλου εἰς τὴν χώραν ἐκείνην τὴν μᾶλλον ὑπὸ τῆς Τουρκικῆς καταδυναστείας πιεζομένην, καὶ προικινδύνευον ὑπὲρ τῆς ὁρθοδόξου Πίστιος καὶ τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων. Ἐθεωρεῖτο δὲ ἐν Ἀθῶ ὡς αὐθεντία ἐπὶ σπουδαίων θεολογικῶν ζητημάτων διὸ καὶ ὁ Θεοδώρητος ἐν τοῖς προλεγομένοις τῆς «Ἐρμηνείας τῆς Ἀποκαλύψεως» (Λεψίς 1800) ἐπικαλεῖτο τὴν μαρτυρίαν αὐτοῦ. Ἀναχωρήσας ἐξ Ἀθῶ ἐγκατεστάθη ὡς φαίνεται, εἰς τὴν μονὴν τοῦ ὁσίου Ναοῦμ. Συγγράμματα τοῦ Νεκταρίου γνωρίζω δύο, ἀμφότερα θεολογικὰ ἢ μᾶλλον τὸ ἀ' δογματικόν, τὸ β' ἠθικοθηρησκευτικόν' καὶ τὸ μὲν ἐπιγράφεται:

«Ζητήματα διάφορα θεολογικὰ κατ' ἐρωταπόκρισιν συναθροισμένα ἀπὸ τὰ συγγράμματα τοῦ Μεγάλου Ἀθανασίου καὶ ἀπὸ ἄλλους πατέρας, καὶ ἐξηγημένα εἰς ἀπλὴν φράσιν μὲ περιφρασιν αἰθοῦ'», Ἐνετίησι, 1779. Παρὰ Δημητρίῳ Θεοδοσίῳ τῷ ἐξ Ἰωαννίνων, Con licenza de'superiori σχημ. 32 σ. 160'.

1. Οἶμον

2. Ἀκολουθοῦσιν οἱ κύκλοι τῆς σελήνης εἰς φύλλα 10.

3. Ζαβίρας σ. 482, Βενδότης ἐνθ' ἀνωτ. σ. 146. Ἐνεῖθεν ἔλθε καὶ ὁ Σάθας (Νεοελ. Φιλ. σ. 602).

4. Τοῦτο γίνεται δῆλον καὶ ἐκ τῶν ἐν τῇ «Πίστει» παρενηγομένων ἐδικῶν περὶ μοναχῶν γνωμῶν: «Ὁ κουρεῦον μοναχὸν δίχως γέροντα καὶ προσετώτα εἶναι ἓνα ὡσάν τὸ καρδίῳ χωρὶς τιμῶν καὶ ἄστρι» (σ. 186) καὶ πολλὰ βλασνα ἐπαθὰ ἀπὸ τρεῖς ὀνομάτους, ξεχωριστὰ ἀπὸ τὸν Ἀρσένιον, οὐχὶ μόνον ἐγώ, ἀλλὰ καὶ οἱ περισσότεροι τοῦ κοινοβίου μου ἔπαθον...» (σ. 186) ὅπερ σημαίνει, ὅτι ἐχρημάτισε καὶ ἠγούμενος (ἐκτός ἐάν ἐννοεῖ τὴν μονὴν τῆς δευτέρας Μετανοίας αὐτοῦ). Ἡ οἰκογένεια Τέρπου ἦν ἐκ τῶν διασημοτέρων τῆς Μοσχοπόλεως καὶ μέλη ἀναφέρονται πανταχοῦ, Δὲν γνωρίζω τί συγγένειαν ἔχουσιν οἱ ἐξ Ἀλβανῶν Τέρποι ὧν μέγας εὐεργέτης τῆς Ἀλβ. γλώσσης ὁ Βάσκος Τέρπος (βλ. Kalendarī Korca III (1911) σ. 44—49)

5. Τὸ σπανιώτατον τοῦτο βιβλίον εὑρηται ἐν τῇ ἐμῇ βιβλιοθήκῃ (διαστ. 0,11,Χ0,8), σμικρότατον ἐξ ὧν οἶδα.

Ὁ *Τέρπος* φαίνεται, ὅτι ἐχρημάτισε καὶ εἰς τὴν μονὴν τοῦ δαΐου Ναοῦμ, ὡς ἀπεδείξαμεν, ἀλλὰ κυρίως διέμενεν εἰς τὴν *Ἀρδεντίσαν* (!Παναγία *Ἀρδεΰουσα*). Ἡ μονὴ αὕτη ἐπωνομάσθη οὕτω, διότι ἡ Θεοτόκος θεωρεῖται ὡς προστάτης τῆς γεωργίας, καὶ κυριαρχεῖ τῆς Μουζακιάς (ἧς ἡ ἀπέραντος πεδιάς καλῶς καλλιεργουμένη καὶ εὐφοροῦσα δύναται νὰ διαθρέψῃ ὀλόκληρον τὴν Ἀλβανίαν). Ἡ μονὴ κατέστη ὀνομαστή, διότι ἐνταῦθα ἐστέφθη ὁ *Σκενδέρβης* τῆ 26 Ἀπριλίου 1451 ὡς *βασιλεὺς τῶν Ἡπειρωτῶν καὶ Ἀλβανῶν* ¹.

Τὸ ὄνομα *«Νεκτάριος»* εὐρίσκεται ἐν σ. 149. Ἐνταῦθα ὁ σ. κυρίως πραγματεύεται περὶ τοῦ μυστηρίου τῆς ἁγίας Τριάδος καὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. Ἐν τέλει πρὸς ἐρμηνείαν τοῦ 666, ἀριθμοῦ τῆς Ἀποκαλύψεως, εὐρίσκει ὅτι οὗτος ἀναλύεται εἰς τὰς λέξεις: «ἀμνὸς ἄδικος, ἀληθὴς βλαβερός, καὶ κακὸς ὀδηγός», ὀνόματα ἀναφερόμενα εἰς τὸν Ἀντίχριστον², ἐνῶ ὁ Χριστὸς εἶναι: «ἀρνίον ἄκακον, ἀληθινὸς καὶ θεραπευτὴς καὶ καλὸς ποιμὴν» (σ. 150—152). Πρὸς τοῦτοις (σ. 146—149) παρέχει καὶ πρακτικὰς ὀδηγίας: «Διὰ νὰ φυτεύσῃς κάθε λογῆς δένδρον χωρὶς κόπον». Ὡς ἐπισφράγισμα ἔπονται στίχοι κατ' ἀλφάβητον εἰς τὴν Θεοτόκον.

Τοῦ δὲ δευτέρου, ὅπερ εἶναι καὶ τὸ σπουδαιότερον, ἡ ἐπιγραφὴ πλήρης εἶναι αὕτη:

«Βιβλίον καλούμενον Πισις ἀναγκαῖον εἰς κάθε ἀπλοῦν ἀνθρώπον, βεβαιωμένον ἀπὸ προφήτας εὐαγγέλιον, ἀποστόλους καὶ ἄλλους σοφοὺς διδασκάλους» εἰσὶ δὲ καὶ ἄλλοι λόγοι ἐκλεκτοὶ εἰς ὠφέλειαν τῶν ἀναγιγνωσκόντων, ὡς φαίνεται ἐν τῷ Πίνακι, μεταγλωττισθέντες εἰς ἀπλὴν φράσιν, προσετέθη καὶ ἡ σφραγὶς ἥτοι βούλλα τοῦ μακαριωτάτου πάπα *Λέοντος τοῦ δεκάτου*, φιλοπονηθὲν παρὰ τοῦ ἐν ἱερομονάχοις *Νεκταρίου Τέρπου ἐκ τῆς θεοφρουρῆ του χώρας τῆς Βοσκοπόλεως* νῦν τύποις ἐκδοθὲν καὶ ἐπιμελῶς διορθωθὲν παρὰ Σπυριδῶνος ἱεροδιακόνου: αψοθ', Ἐνετίησι, 1779. παρὰ *Νικολάφ Γλυκεῖ* τῷ ἔξ Ἰωαννίνων, Con licenza de'superiori» 16ον σ. 440 (κοσμεῖται ὑπὸ πολλῶν εἰκόνων).

¹ Ἡ ἔκδοσις αὕτη εἶναι 6η, ἡ 1η ἐγένετο τὸ 1732³.

1. Βλ. Ditur. Ἔτ. II (1927) σ. 336.

2. Ταῦτα ἐλήφθησαν ἐκ τῆς τοῦ *Καισαρείας Ἀνδρέου* ἐρμηνείας εἰς τὴν Ἀποκάλυψιν (βλ. Θεολογ. Α' σ. 311).

3. Ἡ ἔκδοσις εὐρίσκεται ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς μονῆς τοῦ Βατοπεδίου ὑπ' ἀρ. 1615.

Προτάσσεται ἡ ἐν Ἀλβανίᾳ θαυματουργὸς εἰκὼν Παναγία (ἡ τῆς μεγ. Μουζακιάς) **Ἀρδεύουσα** ἐπικαλουμένη. Τὸν σκοπὸν τῆς ἐκδόσεως τοῦ πολυτίμου τούτου βιβλίου ὁ συγγραφεὺς ἐκτίθησιν ἐν ἀρχῇ λέγων, «δὲν τὸ ἐσύνθεσα διὰ τοὺς σοφοὺς καὶ γραμματισμένους ἀνθρώπους, ἀλλὰ διὰ τοὺς ἀγραμμάτους καὶ χωρικούς, *ἐπειδὴ εἰς ἐτοῦτα τὰ μέρη τῆς Τουρκίας εὕρισκόμενοι Χριστιανοί, πολλοὶ ἐπλανέθησαν καὶ πλανοῦνται ἀπὸ ὀλίγην ἀνάγκην καὶ δόσιμον τοῦ χαρτζιλιού, καὶ ἀρνοῦνται (φεῦ) τὸν Χριστὸν καὶ παραδίδονται εἰς τὰς χεῖρας τοῦ διαβόλου,* τούτου ἕνεκα καὶ ἐγὼ, θεῖῳ ζήλω κινούμενος, ἠθέλησα νὰ τοὺς βοηθήσω εἰς τοῦτον τὸν ψυχικὸν κίνδυνον, ὅτι νὰ στέκωνται στερεοὶ εἰς τὴν ΠΙΣΤΙΝ . . .»¹

Δὲν κρίνομεν ἄσκοπον, ἵνα παρενείρωμεν μερικὴν ἐνταῦθα ἀνάλυσιν τοῦ περιφήμου τούτου βιβλίου, ὅπερ ὅσῳ ἀπλοῦν ἔχει τὸν τίτλον τόσῳ πολυποίκιλον εἶναι καὶ περιεργον τὸ περιεχόμενον. Τὸ πλεῖστον μέρος (σ. 1—188) περιλαμβάνουσι κεφάλαια κατὰ τὸ εἶδος τῆς **Μελέσης τοῦ Ἀντωνίου**² ἀλλ' εἶναι λίαν ἐπηυξημένα διὰ διαφόρων παραδειγμάτων καὶ διηγήσεων. Π.χ. ἐν τῷ περὶ ἐπισκόπων διηγεῖται ὁ συγγραφεὺς τὰ ἑξῆς: «Μοῦ ἔστειλεν ὁ ἀρχιερεὺς τὸν **Δημήτρην**, διὰ νὰ τοῦ δώσω **μαρτυρικὸν γράμμα**, καὶ τὸν ἔστησα ἔμπροσθεν τῆς ἁγίας εἰκόνης τοῦ Δεσπότη Χριστοῦ καὶ ἐξέταξα αὐτὸν κατὰ τὴν συνήθειαν καὶ εὗρέθη παστρικός· τὸν ἔβαλα δὲ νὰ ἀναγνώσῃ τὸ ψαλτήριον, καὶ ἄλλα βιβλία, καὶ δὲν ἠμπορεῖ νὰ διαβάσῃ· τὸν ἐδοκίμασα διὰ ψάλσιμον καὶ ποσῶς δὲν ἤξευρε· τὸν ἐρωτῶ ἀγροικᾶ ὀλίγον τι Ἑλληνικά; αὐτὸς ἀπὸ μᾶς **δὲν ἠμπορεῖ νὰ ἀποκριθῇ Ῥωμαίικα**· καὶ ἐγὼ τοῦ εἶπα: Τέκνον σύρε εἰς τὸν κελλαρίτην νὰ τρῶς ψωμί, ὥστε νὰ σοῦ γράψω τὸ γράμμα, καὶ ἔγραψα: Αὐθέντη δεσπότη σὲ προσκυνῶ· καὶ ἐξέταξα ἀκριβῶς τὸν κὺρ Δημήτρη καὶ εἶναι καθαρὸς διὰ τὴν ἱερωσύνην, πλὴν γράμματα δὲν ἠξεύρει, καὶ ὅ,τι ὀρίζεις κάμε· καὶ τοῦ τὸ ἐβούλλωσα, καὶ τὸ ἐπῆγε τοῦ Δεσπότη, καὶ τὸ ἀνέγνωσεν· ἀπέκει ἔβαλέ το εἰς τὴν μπουρσάν του· πηγένουν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν διὰ τὴν χειροτονίαν, καὶ φέρουν τὸν ὑποψήφιον ἔμπροσθεν τοῦ Δεσπότη, λέγει δὲ ὁ καλὸς ἀρχιερεὺς, φέρετέ μου τὸ μαρτυρικὸν γράμμα, κοιτάζει ἓνας τὸν ἄλλον, καὶ τίποτε δὲν βλέπουν, ὅτι τὸ γράμμα ἦτο εἰς

1. Πρὸς τοὺς ἀναγινώσκοντας σ. 7.

2. Τελευταῖον βιβλίον τοῦ εἶδους τούτου καὶ πληρέστατον εἶναι τοῦ μακαρίτου Νεκταρίου Πενταπόλεως τὸ Λογίον θησαύρισμα· εἰς δύο τόμους ἐν Ἀθήναις ἐκδοθέν τῷ 1895—1896.

τὴν ἰδέψῃ λέγει ὁ Δεσπότης, ἀφῆκε, ὅτι ἀπόμεινεν εἰς τὸ σπῆτι, καὶ ἐγὼ τὸ ἐδιάβασα». Ἄλλος ἀρχιερεὺς παλαιότερος γράφει τοῦ πνευματικοῦ: «ἐξ ἀποφάσεως, ἀλλέως μὴν κάμης ἀλλ' αὐτοῦ στέλνω τὸν Πιάγκο νὰ τοῦ δώσης μαρτυρικὸν γράμμα, νὰ τὸν χειροτονήσω Διάκον... Ἄχ ἀφέντη Πανιερώτατε, ἐσὺ μοῦ τὸν ἔστειλες προστακτικὰ νὰ τοῦ δώσω γράμμα νὰ χειροτονηθῇ, καὶ εἶναι ἔτοιμα ὅλα τὰ χρειάζόμενα· λοιπόν, διατὶ μοῦ τὸν ἐφορτάνεις ἐπάνω εἰς τὴν ψυχὴν μου;»¹ Ταῦτα μαρτυροῦσι τὸ μὲν τὴν εὐσυνειδησίαν καὶ παρρησίαν τοῦ Τέρπου, τὸ δὲ τὴν ἀγραμματοσύνην τῆς ἐποχῆς ἐκείνης². Παραινείρει ἐπίσης ἐν τοῖς λόγοις αὐτοῦ ὁ συγγραφεὺς πολλὰ περὶ μοναχῶν, ἐξ ὧν φαίνεται καὶ ὡς κοινοβιάτης ἐχρημάτισε, (τίς οἶδε εἰς ποίαν μονὴν τοῦ Ἄθω) «Ὁ πνευματικός, λέγει, συγχίζει ὅλον τὸ κοινόβιον, πολεμᾷ διὰ νὰ γένη ἡγούμενος, χωρὶς νὰ τὸν ἐθέλου· ταράττει καὶ ἀνακατώνει ἕλην τὴν ἀδελφότητα· φορεῖ αὐτὸ τὸ μακρὸν πλατόρασσο, τὸ ὁποῖον, ἐὰν εἶχαν ἐπτὰ πτωχοὶ στρατιῶται τὸ ἔκαναν **παβῶνι**. Πηγένει εἰς τὸν ἀρχιερέα καὶ εἰς τοὺς ἀρχοντας, ἢ καὶ τὸ χειρότερον εἰς Ἀγαρηνοὺς διὰ νὰ λάβῃ τὴν ἐξουσίαν ληστικῶς· δὲν εἶναι τοῦτος ἐναντίος; ναῖσκε, ἐναντίος εἶναι. Ὁ πάππος δέ, πρὸ τοῦ νὰ τὸν ζητᾷ ἢ ἐπαρχία, κάμνει κάθε μέθοδον, καὶ εὕρισκε ἄσπρα ἔδικά του καὶ ἄλλα ξένα, καὶ τὰ στέλνει τοῦ Σουλτάν· ὅστερα δέ, ὅταν ὁ καιρὸς τῆς χειροτονίας του λέγει: ἐγὼ δὲν εἶμαι ἄξιος νὰ γένω τοιοῦτος μέγας ποιμὴν εἰς τόσαις χιλιάδες πρόβατα, βλέπετε, χριστιανοὶ μου, τῶν τριῶν ἀνδρῶν³ πανουργίας μεγαλώταται; ἄχ, ἄχ ἐὰν ἔβλεπα ἐξουσίαν χριστιανικὴν, ἤξευρα καλὰ νὰ γράψω, καὶ ἄλλα νὰ ὁμιλήσω, μὰ δὲν ἀποκοτῶ, ὅτι αὐτοὶ **οἱ τρεῖς συγχυσταὶ εἶναι ἀνομπισμένοι εἰς τὸν Σουλτάν Μεχμέτη, καὶ μὲ τὸ τουλου·άνι του εἶναι ζωσμένοι, μανίχα ἄς σιωπήσω**»⁴. Ἐν μέρει τοῦ Μηνολογίου⁵, ἀναφέρεται μάρτυς ἐξ Αὐλώνος περὶ οὗ ἐλάχιστα ἀναφέρονται ἐν τῷ Συναξαριστῆ⁶, ὡς ἑξῆς:

1. σ. 163—164.

2. Πολλὰ εἶναι τὰ ἀνέκδοτα περὶ τῆς τότε ἀμαθείας τῶν ἱερέων ἐν οἷς καὶ τὸ ὅτι ἱερεὺς τις δὲν ἐγνώριζεν εἰμὴ ἐν Εὐαγγέλιον, τὸ τοῦ Πάσχα. Ὁμιολόγησε καταγγελθεὶς ἐνώπιον τοῦ ἀρχιερέως, ὅτι οὐτε τὸ σύμβολον τῆς Πίστεως ἐγνώριζεν κ.τ.τ.

3. Οὗτω κυρίως ἐπιγράφεται τὸ κεφ. τοῦτο, καὶ εἶναι **οἱ τρεῖς ἄνδρες**: Ὁ ἀρχιερεὺς, ὁ πνευματικός, καὶ ὁ ἱερεὺς.

4. σ. 166—167.

5. σ. 231—233. Ἐνταῦθα ὁ συγγραφεὺς παρατάσσει χάριν τῶν ἀσθενῶν τῆ πίστει ἐπιστολὴν τοῦ βίου τῶν καλλινίκων μαρτύρων.

6. Δουμάκη Ἰαν. σ. 273. Κακῶς ἐνταῦθα γράφεται, «Οὗτος κατήγετο ἀπὸ τὸ Ἰλλυρικόν, τὴν νῦν καλουμένην Σλαβονίαν».

«Ἐτοῦτος ὁ σεβάσμιος καὶ καρτερόψυχος μάρτυς τοῦ Χριστοῦ ἅγιος *Δάνακτος* (γρ. Δάναξ), ἦτον ἐδῶ ἀπὸ τοὺς τόπους μας ἦγον ἀπὸ τὸν *Αὐλῶνα*, καὶ εἰς τὸν καιρὸν τοῦ ἤλθάν τινες ἄπιστοι καὶ ἐδιαγομῶσαν καὶ ἐκούρσευαν τοὺς τόπους, καὶ τὰ δλόγυρα χωρία, καὶ ἐτοῦτος ὁ ἀειμνηστος καὶ τρισμακάριος διὰ τὸν πολὺν πόθον, ὅπου εἶχε πρὸς τὸν Χριστὸν καὶ εὐλάβειας εἰς τὰ θεῖα, καὶ μὲ τὸ νὰ ἦτον κληρικὸς καὶ ἐπίτροπος τῆς Ἐκκλησίας, ἐσύναξε τὰ ἅγια καὶ ἱερὰ σκεύη καὶ τὰ ἔρριπεν εἰς ἓνα τόπον, οἱ δὲ ἄγριοι ἐκεῖνοι ἄπιστοι δὲν ἔπαισαν γυρεύοντες, ἕως ὅπου ἤϊραν τὸν ἅγιον, καὶ τόσους δαρμούς τοῦ ἔκαμαν καὶ παιδεύσες, ὅπου εἶναι ἀδύνατον νὰ τὰ γράψω ἓνα πρὸς ἓνα ὅμως ὅλως διόλου ἦτον ἡ φροντίδα τους πῶς νὰ τὸν ἐπιστρέψουν ἀπὸ τὴν πίστιν τοῦ Χριστοῦ, καὶ νὰ τὸν γυρίσουν εἰς τὴν ἀπιστίαν τους, λέγοντες μετὰ θυμοῦ καὶ ὀργῆς πρὸς αὐτόν ἄρνήσου τὸν Χριστὸν καὶ τὴν πίστιν σου, καὶ νὰ σοῦ δώσωμεν ἀξίαν μεγάλην, νὰ σὲ κάμωμεν αὐθέντην, διατι μαρτυρᾷ ἡ ὄψις σου καὶ ὁ χαρακτήρ τοῦ προσώπου σου δι' αὐτὴν τὴν ἀξίαν· καὶ ὁ ἅγιος τοὺς ἀποκρίθηκε μὲ ἰλαρὸν καὶ χαριέστατον πρόσωπον: *δὲν εἶναι καμμία ἀξία, οὔτε τιμωρία, οὔτε ἄλλη τιὰ (sic) βάσανος, ὅπου νὰ μὲ χωρίση ἀπὸ τὴν τὴν ἀγάπην τοῦ Χριστοῦ, διὰ τὸν ὅπολον προθύμως ἔχω νὰ ἀποθάνω*, καὶ βλέποντες οἱ ἀσεβεῖς τὸ ἀμετάθετον τῆς γνώμης του, ἔκοψαν τὴν τιμίαν αὐτοῦ κεφαλήν, καὶ ἔδραμε στεφηφόρος εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν». Καὶ ἐπιφέρει ὁ συγγραφεύς: «Ἴδέτε εὐλογημένοι χριστιανοί, πῶς ἔπαθαν οἱ ἅγιοι διὰ τὴν ἀγάπην τοῦ Χριστοῦ καὶ ἐσεῖς διὰ ὀλίγην ἀνάγκην χωρίζεσθε ἀπὸ τὴν ἁγίαν καὶ ἀμώμητον πίστιν τοῦ Χριστοῦ, καὶ πηγέετε εἰς τὴν αἰώνιον κόλασιν¹». Ἄλλους ἄλβανους μάρτυρας ἀναφέρει ὁ *Τέρπος*, τὸν ἐπίσκοπον Δυρραχίου Ἄσσις², (πρόσθεσ καὶ τὸν Ἐλευθέριον) καὶ δὴ τὸν ἐκ Βυθικουκίου ὀσιομάρτυρα Νικόδημον³.

Ὅλη ἡ προσπάθεια τοῦ *Τέρπου* εἶναι, ἵνα διὰ τῶν παραδειγμάτων τούτων ἀποτρέψῃ τοὺς χριστιανούς ἀπὸ τῶν ἔξωμοσιῶν, αἵτινες ἀθρόως συνέβαινον κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἕνεκα τῶν ἀγρίων καταδιώξεων τῆς τυραννίας καὶ τῶν λίαν καταθλιπτικῶν φορολογικῶν ἀπαι-

1. σ. 249—250.

2. σ. 288.

3. σ. 289—292. Ὁ *Τέρπος* λέγει γενικῶς ὅτι κατήγετο «ἀπὸ τὰ Βελέγραδα», προστίθῃσιν ὅμως ἐν τέλει τὴν λεπτομέρειαν, ὅτι τὸ λείψανον τοῦ ἁγίου κατετέθη εἰς τὸν ναὸν τῆς Θεοτόκου τὸν λεγόμενον *Σουροῦμπουχι* (σ. 292) Τὸν βίον τούτου βλ. ἐν τῇ ἡμετέρᾳ Ἱστορίᾳ τοῦ ἀσκητισμοῦ Α' σ. 85—6).

«Θεολογία» τόμ. ΙΑ'

τήσεων, διὸ καὶ γράφει: «Τὸ λοιπὸν ἐγὼ νὰ σοῦ δείξω μίαν τέχνην νὰ ἐυγάλης τὸ χαράτζι σου ἐν εὐκολίᾳ καὶ νὰ μὴ γένης Τοῦρκος καὶ ἀποστατίας τοῦ Θεοῦ καὶ ξένος τῆς τοῦ Χριστοῦ ἀγίας Ἐκκλησίας»· πρῶτον δούλευε περισσότερον ἀπ' ὅτι ἦσαν συνειθισμένοι, καὶ τὸ δεύτερον, κρατήσου ζῆτὸ τὰ φαγητὰ καὶ πιοτὰ, καὶ ἂν μελετᾷς νὰ ἀγοράσῃς μίαν ὀκτὸν ὀψάριον ἢ κρέας, ἢ κρασί, ἢ λάδι, μισὴν μόνον νὰ πάρῃς διὰ τὸ καλὸν ψυχῆς τε καὶ σώματος, καὶ ἡ σκούφιά σου νὰ εἶναι κοντότερη, τὸ ζωνάρι σου ἄς εἶναι βαμπακερένιο, ἢ καὶ λούρινο· καὶ οὐχὶ μοναχὰ λούρινο ζωνάρι, καὶ κοντὴ σκούφια νὰ βαστᾷς, ἀλλὰ καὶ μὲ ἓνα βοῦρλο νὰ ζώνῃσαι, καὶ Τοῦρκος νὰ μὴ γένῃσαι. Ἰδὲς τοὺς εὐλογημένους ὑπηκόους τοῦ Χριστοῦ χριστιανούς τῆς ἐπαρχίας Τρικάλου καὶ Μασκουλουρίου, ἡ σκούφιά τους ἀπὸ ἀμπὰν καὶ σαϊάκι καὶ ἄσπραις (sic) κιόλας, ἀπὸ ἐπτὰ ἄσπρα ἀγορασμένα καὶ τὸ περισσότερον δέκα, τόσον οἱ πτωχοὶ ὡσὰν καὶ οἱ βιωτικοί· μὰ ὅλοι εὐλογημένοι καὶ ἁγιασμένοι χριστιανοί, μὲ τὸ νὰ σταθοῦν στερεοὶ εἰς τὴν πίστιν τοῦ Χριστοῦ.

Καὶ ἐτούτοι ὀποῦ εὐρίσκονται ἐδῶ εἰς ἐτούτα τὰ μέρη τοῦ Ἰλλυρικοῦ τῆς Ἀλβανικίας καὶ τοῦ Μωρεῶς διὰ ὀλίγην ἀνάγκην (φεῦ) ἀρνοῦνται τὸν Κύριον τῆς δόξης, Ἰησοῦν Χριστὸν καὶ Θεὸν τῶν ὅλων, καὶ διὰ τὸ ἔραχζίνι του δίδει δύο δουκάτα, καὶ παραπάνω στὸ [γ]ελέκι, καὶ ἄλλη φορεσιὰ καὶ πλατεὰ βρακία, καὶ συρτία λαμπρά, μαχαίρια ἀργυρωμένα καὶ σιρουφοτούφεκα ἀσημένια, εἰς αὐτὰ ποσῶς δὲν τὰ ψηφοῦν τὰ ἄσπρα τους, καὶ διὰ τὴν πίστιν τοῦ Χριστοῦ καὶ παραδείσον, δὲν θέλουν νὰ δώσουν ἕξη γρόσια, ἢ καὶ ὀλιγότερον, τοῦ χρόνου, μόν ν χωρίζονται οἱ ἄθλιοι ἀπὸ τὸν Χριστὸν, προτοῦ νὰ κάμῃ ὁ ἴδιος τὴν δικαίαν κρίσιν· ποῦ ὑπᾶς ἄθλιε; ποῦ; δὲν θέλεις γλυτώσει ἀπὸ τὴν κρίσιν τοῦ Θεοῦ...»¹.

Περιγράφει περαιτέρω ὁ συγγραφεὺς διὰ ζωηροτάτων χρωμάτων

1. σ. 319—391. Τὸ βιβλίον τοῦ Τέρπου εἶναι ὡς βλέπει ὁ ἀναγνώστης ἐνδιαφέρον καὶ διὰ τὰς συνθηεῖας τῆς ἐποχῆς ἐκείνης καὶ διὰ τὰς ἐνδυμασίας: οὕτω π. χ. καὶ ἐν σ. 332 λέγει: «Βλέπετε τοὺς βασιλικούς καὶ αὐθεντικούς ἀνθρώπους, πῶς καυχῶνται εἰς τὰ βασιλικά σημάδια, τζαούσιδες μὲ τὰ χρυσὰ πτέρυγα, οἱ σατήριδες μὲ τὰ χρυσὰ καὶ ἀργυρὰ ζωνάρια, οἱ καρμπινέριδες μὲ τὰ ἀουμοχρῶσσα λουλούδια, καὶ τυπωμένος ὁ ἅγιος Μάρκος, κολλημένος εἰς τὸ καλπάκι τους· οἱ Μαλτέζοι ἐμπροσθεν εἰς τὸ στήθος τὸν τίμιον Σταυρόν. Κόντιδες καὶ καθλιέροι μὲ ἐγκόλπια καὶ σταυρόν, οἱ συντέχοι καὶ κριτάδες μὲ αὐταῖς ταῖς μικραῖς βέσταῖς καὶ πλατεῖαις μανίκαις, καὶ τὸ ἔχουν εἰς μεγάλην δόξαν καὶ τιμὴν».

τὰ δεινὰ, ἅπερ ὑφίσταντο οἱ χριστιανοὶ ὑπὸ τῶν τυράννων, ἀλλὰ δὲν λησμονεῖ καὶ τὰ ἴδια :

« . . . πέρυσιν εἰς τοὺς αψιδ' δεκεμβρίου κς' πηγαῖνω, λέγει, εἰς ξένην ἐπαρχίαν τοῦ Ἀχμυασανίου εἰς χωρίον **Τραγότι**, καὶ ἐμπαίωντας ἐγὼ εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ ἤρσηκα τὸν παπᾶ μὲ ὡς ἑκατὸν εἴκοσι γυναῖκες, καὶ ἄνδρες ὡς δέκα πέντε, καὶ πολλὰ ἐπικράθηκα διὰ τὴν ὀλιγότητα τῶν ἀνδρῶν, καὶ εἶχα ῥωτήση προτῆτερα, καὶ μοῦ εἶπαν, πῶς **οἱ ἐπίλοιποι ἄνδρες (φεῦ) ὄλοι ἐτούρκευσαν !** καὶ ἐγὼ τοὺς εἶπα ἐκεῖνα ὁποῦ ὁ Θεὸς μὲ ἐφώτισεν. Ὑστερον δὲ τὸ ἔμαθαν δύο ἀδέλφια Ἀγαρήνοι, οἱ ὁποῖοι ἦσαν σουμπασάδες, τὸ πῶς ἐκήρυξα ὁμολογῶντας τὸν Χριστὸν Θεὸν ἀληθινόν, . . . τὸν δὲ Μωάμεθ ψεύστην καὶ πλάνον, καὶ ἕναν πρῶτον μαθητὴν τοῦ ἀντιχριστοῦ ἤλθαν καὶ μὲ ἠῦραν εἰς τὸ σπῆτι τοῦ παπᾶ, καὶ εἶχεν ὁ καθένας ἀπὸ ἕνα κοντόξυλον ἀπὸ γλατζίνα καὶ κτυπῶντες ἀπάνω μου ἀνσελήμονα, δὲν ἐκοίταζεν ἕνας τὸν ἄλλον πῶς καὶ ποῦ νὰ βαροῦν, ἀλλὰ τοῦ κακοῦ μὲ ἔδεοναν, ὅπου ἔφθανε καθένας. . . . μὰ ἐτούταις αἱ ξυλιαῖς ἦτον ὡς εἴκοσι πέντε, τρελλαῖς καὶ πικρόταταις, διατὶ τόσον συχνὰ μὲ ἔκρουξαν, ὥστε καὶ τὰ ξύλα ἐξεφλουδίσθησαν μὲ τὸ νὰ τύχουν χλωρὰ εἰς ὅλα τὰ μέρη μὲ ἐβάρεσαν, ἀλλοῦ τὸ κορμὶ ἐκοκίνησε, καὶ εἰς περισσότερους τόπους ἐμαύρισε, καὶ ὅτι ἔκαμαν αἱ βεντούζαις καὶ τὰ κέρατα, καὶ χάριτι Χριστοῦ ἰατρεύθηκα ὅμως τὸ ζερβόν μου μπράτζο ἔμεινε βλαμμένο, καὶ ποτὲ δὲν ἠμπορῶ νὰ ἀνιπαυθῶ εἰς αὐτὸ τὸ μέρος. Καὶ ὁπότεν ἐγὼ ἦμουν εἰς τὰ χέρια ἐκείνων τῶν δυὸ τυράννων, ὁ ἱεροδιάκονος τοῦ μοναστηρίου μας κὺρ **Νικηφόρος**, ἐσυκώθη νὰ μοῦ βοηθήσῃ, καὶ ἡ παπαδιὰ μὲ ταῖς ἄλλαις γυναῖκες δὲν τὸν ἄφηκαν, καὶ εἰς τοῦτο καλὰ ἔκαμαν διὰ τὸ σκάνδαλον, ἀλλὰ ἔστεκε μακρόθεν καὶ μὲ ἐκοίταζε, καὶ ἔκλαιε πικρῶς διὰ τὰ βάσανά μου...»¹. Πολλὰς ἱστορικὰς εἰδήσεις μανθάνομεν ἐκ τῆς «Πίστεως» τοῦ **Τέρεπου** περὶ τῶν συμβαινόντων ἐν τῇ ἀπωτάτῃ ἐκείνῃ γωνίᾳ τοῦ τυραννικοῦ Κράτους κατὰ τῶν δυστυχῶν χριστιανῶν. «Ἦσαν (οἱ ἄγιοι) εἰς τὸν καιρὸν τοῦ παρανόμου Διοκλητιανοῦ, γράφει, ὁ ὁποῖος ἐδῶχεν καὶ ἐπαίδευεν τοὺς χριστιανούς, ὥσπερ καὶ οἱ τὴν σήμερον **Βοῖβοδάδες**, ὁποῦ ἔχομεν εἰς τὸν τόπον μας, ὁποῦ ἔχομεν τώρα δύο μῆνας, τοὺς ἵποισους ἀπέστειλεν ὁ μισόκαλος διάβολος ἀπὸ τὸ **Πεκῆντι** Θεοῦ παραχωρήσει διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν, εἰς ἐμᾶς τοὺς ἀθλίους, οἱ ὁποῖοι δὲν παύουν νὰ ἐνοχλοῦν

1. Σελ. 332—334. Τὰ βάσανα τῶν χριστιανῶν, καὶ τὰς πολυειδεῖς φορολογίας περιγράφει ἰδίως ἐν σελίδι 351—3.

καὶ νὰ πειράζουσι τοὺς χριστιανούς, καὶ τοὺς μὲν φυλακῶνουν, τοὺς δὲ βάνουσι εἰς τὰ σίδερα καὶ ἄλλουσι, καὶ ἄλλο δὲν εἶναι ἢ ἔννοιά τους, μόνον διὰ τὴν πίστιν ἔξετάζουσι»¹.

Ἡ δρᾶσις τοῦ **Τέρπου** παρουσιάζεται λίαν πολυμερῆς καὶ ἀσχολεῖται ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ καὶ περὶ δευτερευόντων ζητημάτων ὡς ἐπὶ π. γ. ἐν τῷ κεφαλαίῳ «Περὶ τῶν πανουκλιαρῶν, οἵτινες φονεύουσι τοὺς ἀνθρώπους»², προσπαθεῖ νὰ ἐπιστήσῃ τὴν προσοχὴν τῶν ἀσθενῶν νὰ μὴ ἀναμειγνύωνται μετὰ τῶν υγιῶν, καὶ τοῦ λαοῦ καὶ δὴ τῶν ἱερέων νὰ φυλάττωνται ἀπὸ τῶν μολυσματικῶν ἀσθενειῶν χρώμενος καὶ γραφικαῖς ῥήσεσιν. «Εἶδα τὸν **παπᾶ Γεώργιον**, λέγει, τὴν αὐγὴν ἔθαψε πανουκλιάρην, καὶ τὸ δειληγὸν ἦλθεν εἰς τὴν χώραν καὶ τοῦ εἶπα, παπᾶ κύρ Γεώργιε, τί τοῦτο τὸ κακὸν ὁποῦ κάμνεις καὶ μολύνεις τοὺς χριστιανούς;... ἐσὺ ἔγινες θανατηφόρος μολύνοντας τοὺς χριστιανούς· αὐτὸς μοῦ ἔλεγεν ἄλλα ἀντ' ἄλλα· καὶ πάλιν τοῦ εἶπα. Παπᾶ κύρ Γεώργιε, ὁ Θεὸς ὀρίζει, μὴ φονεύσης, ἀμὴ ἢ ἀγίωσύνῃ σου δὲν ἀγροικῆς τὰ θεόγραφα λόγια»³, καὶ οὕτω προσπαθεῖ νὰ πείσῃ διὰ πολλῶν παραδειγμάτων τὸν ἀμαθῆ ἱερέα. Εἰς τὴν ἰσχυρὰν δὲ ἔνστασιν αὐτοῦ, ὅτι ἰδοὺ αὐτὸς οὐδέποτε ἔπαθεν, ἀπαντᾷ ὡς ἐξῆς ὁ ἱερομόναχος **Τέρπος**, ὁ ἐκ τῶν ἰατροσοφῶν τοῦ ἀγίου Ὁρους ἀντλήσας τὰς ἰατρικὰς γνώσεις: «Εἶναι πολλοί, λέγει, ὁποῦ εὐρίσκονται εἰς τὸ θανατικὸν καὶ γλυτώνουν. Ἐτοῦτο εἶναι ἀπὸ δυὸ ἀφορμαῖς· τὸ ἓνα εἶναι ἢ τὸ αἷμά του καθαρὸν ἢ θολόν· ἀπὸ τοῦτο δὲν ἦξέυρω, τὸ καθαρὸν ἢ τὸ θολὸν τοῦ βοηθᾷ· καὶ τὸ δεύτερον, δὲν εὐρίσκεται τὸ ζῶδιόν του ἀπάνω εἰς τὴν κεφαλὴν του, ὁπότεν εὐρίσκεται εἰς τὴν πανοῦκλαν, ἀλλὰ εὐρίσκεται τὸ ἄστρο του πλάγια, ἢ ἀνατολικά, ἢ δυτικά, ἢ ὑποκάτω τῆς γῆς καὶ διὰ τοῦτο γλυτώνει· καὶ ἄλλη φορὰ τὸν θεωρεῖ, ὁπότεν τύχη ἢ τὸ ἄστρο ἢ τὸ αἷμα»⁴.

Ἄλλ' ὡς εἶπομεν κυρίως τὸ βιβλίον σκοπὸν ἔχει νὰ στηρίξῃ τοὺς χριστιανούς ἐν τῇ πίστει, ἔθεν καὶ ἡ ἐπιγραφή **Πίστις**, διὸ καὶ πάσης εὐκαιρίας ἐπιλαμβάνεται ὁ συγγραφεύς, ἵνα λάβρως καὶ μετὰ πρωτοφανοῦς διὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην τῆς τρομοκρατίας τόλμης ἐπιτεθῆ κατὰ τῶν Τούρκων, οἵτινες ἐξηνάγαζον τοὺς ὁμοφύλους αὐτοῦ εἰς ἀλλαξοπιστίαν. Διὸ καὶ ὡς κατακλειδα τοῦ βιβλίου συνέταξε τὸν κατὰ τοῦ Μωάμεθ λίβελλον ἢ μάλλον σάτυρον ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν: «Ἐγκώμιον ἀληθινὸν εἰς τοὺς λαοπλάνους Μωάμεθ καὶ Ἀλῆν»⁵, ὅπερ καὶ ἀρχεται ὧδε:

1. Σελ. 300—301. 2. Σελ. 395—401. 3. Σελ. 396. 4. Σελ. 398—399. 5. Σελ. 401—410.

«Ἀλλοίμονον εἰς ἐκεῖνον τὸν ἄνθρωπον, ὁποῦ θέλει νὰ ἀποθάνῃ εἰς τὴν πεπλανημένην του θρησκείαν τοῦ πλάνου καὶ ἀποστάτου ἀπὸ τοῦ παντοδυνάμου Ἰησοῦ Χριστοῦ, λέγω τοῦ Μωάμεθ, καὶ τοῦ γαμβροῦ αὐτοῦ Ἄλῃ οἱ ὁποῖοι εἶναι καὶ εὐρίσκονται πάντοτε ἐν τῷ μέσῳ τοῦ πυρὸς τῆς κολάσεως ὁμοῦ μὲ τὸν πατέρα τους τὸν διάβολον¹. Καὶ οἱ ταλαίπωποι Τοῦρκοι, ὡς ὄντως πεπλανημένοι ὁποῦ εἶναι, ἐλπίζουν ἀπ' αὐτοὺς σωτηρίαν!... Τὸν μὲν Ἄλῃν τὸν γράφει ὁ Ἰωάννης θηρίον² καὶ ἀληθινὰ θηρίον ἀγριώτατον ἐστάθη καὶ ἀσελγῆς καθὼς ἠκούσαμεν καὶ εἶδαμεν, καὶ τὸν Μωάμεθ τὸν γράφει ψευδοπροφήτην³ καὶ ἀληθινὰ ἔτι ἐστάθη ψεύστης καὶ πλάνος αὐτὸς καὶ οἱ διάδοχοί του, ἕως τὴν σήμερον. . αὐτοὶ οἱ δύο, λέγω ὁ Μωάμεθ καὶ ὁ Ἄλῃς, καὶ ὅσοι πιστεύουν ὡς αὐτοί, εἶναι ἴδιοι ἀντίχριστοι... ἀγκαλὰ καὶ νὰ λέγουν οἱ Τοῦρκοι τὸ ἀλλάχ, ἀλλάχ, ἤγουν Θεέ, Θεέ, ἐτοῦτο μὴν τὸ θαυμάζης, ὃ χριστιανέ, ὅτι καὶ οἱ διάβολοι εἶπαν τοῦ Χριστοῦ, σὺ εἶ ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ὑψίστου καὶ μὴ μᾶς πρὸ καιροῦ βασανίζης.

Λοιπὸν ὁ Χριστὸς κηρύττει παρθενίαν, καὶ αὐτοὶ οἱ δύο βεβαιῶνουν, κηρύττουν διὰ καλὸν τὴν ἀσέλγειαν καὶ τὴν ἀρσενοκοίτιαν. Ὁ Χριστὸς διδάσκει νηστείαν καὶ ξηροφάγίαν, καὶ αὐτοὶ παραγγέλλουν νὰ τρώγουν πολλὰ καὶ παχέα καὶ λιπαρὰ φαγητά. Ὁ ἀγιώτατος νόμος ὁρίζει, ὅτι ἡμεῖς οἱ ἱερεῖς νὰ εἴμεθα ἀπειρακτοὶ βασιλικοῦ δοσίου, καὶ αὐτοὶ τὸ ἐναντίον ἐμᾶς πειράζουσι περισσότερον, ὄχι μόνον οἱ πασιάδες καὶ σιατηρλίκια μιᾶς γυρεύουν, ἀλλὰ καὶ κάθε Τοῦρκος εἰς κάθε πᾶσα παπᾶν ἐνόηλῃσιν τοῦ δίδουν καὶ ἄσπρα τοῦ γυρεύουν (ποιεῖται πολλὰς παρομοιώσεις πρὸς τὰ τῆς Ἀποκαλύψεως, καὶ καταλήγει): *καὶ πρὸς ἐμένα ἄλλος ἀντίχριστος δὲν εἶναι, μόνον ὁ Μωάμεθ καὶ ὁ Ἄλῃς καὶ οἱ πιστεύοντες ὡς αὐτοί*»².

1. Δὲν γνωρίζω, ἐὰν ἦτο συγκεκριμένη τοιαύτη γλῶσσα προκλητικὴ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἐν Ἀλβανίᾳ, καὶ πιθανὸν ὁ συγγραφεὺς ἐξησφάλισεν ἑαυτὸν διὰ τῆς φυχῆς, ἀλλ' ἐξέθετε εἰς κίνδυνον διαρκῆ τοὺς ἀγνώστας τοῦ βιβλίου. Εἶναι περίεργον τὸ φαινόμενον καὶ σχεδὸν ἄνευ παραδείγματος. Ὁ ἄγιος Κοσμάς, οὐ μόνον προσεῖχεν, ἵνα μὴ θίξῃ τοὺς ἄρχοντας, ἀλλὰ κατὰ κανόνα ἐζήτει παρ' αὐτῶν καὶ τὴν ἄδειαν τοῦ κηρύττειν (Διδαχαί. . ἐν Πύργῳ 1897 σ. 99).

2. Σελ. 401—404. Τοιαύτην ἐνώπιον τῶν τυράννων γλῶσσαν μόνον πρὸ τοῦ μαρτυρίου μετεχειρίζοντο οἱ ἅγιοι τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν, καὶ τοῦτο ἵνα ἐπιταχύνωσιν αὐτό, ἀλλ' ἐνταῦθα ὁ συγγραφεὺς σκοποῦν εἶχε νὰ ἀπαλλάττῃ τοὺς πισθοὺς τοῦ μαρτυρίου, καὶ νομίζω, ὅτι συνέβαινε τοῦναντίον.

Εἶτα εἰσάγει ἐν ἑτέρῳ κεφ. ἐπιγραφομένῳ, «*Μέθοδος ἤγουν τέχνη πανουργικῆ τοῦ διαβόλου*», τὸν Σατανᾶν μετὰ Βεελζεβούλ μηχανώμενους πῶς πλανήσωσι τὸν κόσμον· ἐν τέλει δὲ προτείνει ὁ διάβολος ταῦτα : «*Ἀνθρωπὸς τις εἶναι ἄξιος διὰ κάθε λογῆς παιουργίας εἰς τὰ μέρη τῆς Ἀραβίας ὀνόματι Μωάμεθ, εἰς τὸν ὁποῖον κατοικᾷ ὅλη ἡ δύναμις μας, καὶ εἶναι σκεῦος καὶ κονάκι τῶν πονηρῶν πνευμάτων, ὅτι εἰς ὅλους τοὺς ἐν τῷ κόσμῳ ἐδοκιμάσαμεν, καὶ ὡσὰν αὐτὸς οὔτε ἐγεννήθη, οὔτε θέλει γεννηθῆ. Τόσος πανουργός εἶναι, ὅπου τολμᾷ εἰπεῖν (καὶ συμπαθήσατέ μοι) λέγω, ὅτι πονηρότερος ἀπὸ ἡμᾶς*¹ καὶ ἡ συμβουλή. ἦν δίδωσιν ὁ διάβολος εἰς τὸν Μωάμεθ πρὸς κατὰκτησιν τῶν Χριστιανῶν εἶνα· αὕτη : «*Ἀφησέ τους νὰ ἔχουν ταῖς ἐκκλησίαις τους καὶ νὰ ἔχουν πατριάρχας, μητροπολίτας, ἡγουμένους καὶ προεστούς, καὶ ἅς ψάλλουν ὡς αὐτοὶ βούλονται· πλὴν νὰ κάμῃς ἐτοῦτο ὁποῦ σοῦ λέγω, νὰ τοὺς ῥίχνῃς χρέος καὶ χαράτζια νὰ σοῦ πληρῶνουν, καὶ ἀπὸ μῆναν εἰς μῆναν καὶ χρόνον εἰς χρόνον. Αὐτοὶ δὲ διὰ τὴν ἀγάπην τοῦ Χριστοῦ θέλουν σοῦ δώσει ὅλα τὰ ἄσπρα τους, καὶ ὕστερα πωλοῦν τὰ ἀσημικὰ τους καὶ τὰ χαλκώματα, καὶ τέλος πάντων μὴν ἔχοντας ἄλλο, πωλοῦσι καὶ τὰ χωράφια καὶ ἀμπέλια τους, καὶ θέλουν μείνει πτωχοὶ καὶ παντέρημοι, καὶ τότες θέλοντας καὶ μὴ θέλοντας μοναχοὶ τους ἀρνοῦνται τὸν Χριστὸν καὶ γίνονται Τοῦρκοι εἰς τὴν θρησκείαν σου καὶ εἰς ἡμᾶς ὑπηρέταις· καὶ ἔτζι θέλομεν ἔχει καὶ τὰ δύο μέρη δόξαν καὶ τιμὴν. Ἐοῦ μὲν ἐπὶ τῆς γῆς, ἡμεῖς δὲ ἐν τῷ ἄδη τῶν βασάνων*². Καὶ ἐπάγεται ἐν τέλει : «*Βλέπετε, εὐλογημένοι χριστιανοί, τί πανουργίας ἐφύτρωσεν ὁ ἀνθρωποκτόνος διάβολος, καὶ τί κακὴν ἐσυμβουλευθή μετὰ τῆς κακῆς αὐτοῦ συνοδίας καὶ τοῦ Μωάμεθ κατὰ τοῦ χριστιανικοῦ γένους ; . . . διατὶ ὁ Μωάμεθ ὅλος διόλου εἶναι σκεῦος, ἀγγελίον καὶ κατοικητήριον τοῦ ἀνθρωποκτόνου διαβόλου, καὶ διὰ τοῦτο ἐπέρσει τὸν ἐπαράστησα πῶς εἶναι ἀντίχριστος*³, δηλ. ἐναντίας τοῦ Χριστοῦ, καὶ εἰς τοῦτο δὲν σφάλω, ὅτι καὶ ὁ Ἰωάννης εἰς τὴν Ἀποκάλυψίν του ἔτζι τὸν βεβαίωνει. Ἴδου καὶ τὸ ὄνομά του : ἑξακόσια ἑξήντα ἕξ. λέγω Ὀσμάνες, ἤγουν Ὀσμανλῆς.

1. Σελ. 407.

2. Σελ. 408.

3. Ἄλλο σύγγραμμα ἐννοεῖ ἐνταῦθα ὁ συγγραφεὺς ἐκδοθὲν τῷ 1778 καὶ οὐχὶ τὸ ἀνωτέρω, ἐνθ', ὡς εἶδομεν, τὸ 666 ἐρμηνεύει κατ' ἄλλους τρόπους, οὐχὶ ὁμως καὶ ἐπὶ τῷ ὀνόματι τοῦ Μωάμεθ.

Καὶ εἰς τοῦτο μὴ φοβηθῆ τις,	Ο	70
ὅτι ὁ Χριστὸς μετ' ἡμᾶς εἶναι, ἡ Πα-	τ	300
ναγία καὶ πάντες οἱ ἅγιοι· καὶ καθὼς	μ	40
ὀρᾷζει ἡ θεία γλῶσσα :	α	1
'Εγὼ στέλνω ἐσᾶς ὡς πρόβατα ἀ-	ν	50
νάμεσα εἰς τοὺς λύκους, καὶ εἰς τὸ	ε	5
κατὰ Λουκᾶν κεφ. ι' :	ς	200
'Ἰδοῦ, ἐγὼ ἀποστέλλω ὑμᾶς ὡς		
ἄρνας ἐν μέσῳ λύκων.	<i>Ὀτιμάνες χξς'</i>	666 » ¹ .

Τελευταῖον ἀναδημοσιεύει ὁ συγγραφεὺς τὴν ἐπίσημον βουῖλλαν (Λατινιστὶ καὶ Ἑλληνιστὶ) *Δέοντος* τοῦ Ι', Πάπα Ῥώμης, ἀπολυθεῖσαν τὴν 26 Μαρτίου 1526 ὑπὸ *Κλήμεντος* τοῦ Ζ' ὑπὲρ τῶν προνομίων τῶν ἀπανταχοῦ Γραικῶν περὶ τῶν ἱερῶν τελετῶν καὶ ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων, καθ' ἃ διατάχθησαν ἐν τῇ Συνόδῳ τῆς Φλωρεντίας². Ἡ ἐπανάληψις τοῦ ἐπισήμου τούτου ἐγγράφου προϋποτίθησι παραβάσεις καὶ παρανομίας ἐκ μέρους τῆς ἁγίας προπαγάνδας εἰς τὰ μέρη τῆς Ἀλβανίας. Ἐνθ' ὧς ἐπισφράγισμα ἔπονται Ὕμνοι πρὸς τὴν Θεοτόκον³.

Τοιοῦτον τὸ σύγγραμμα τοῦ *Τέρπου*, διδάσκοντος ἡμῖν ἀριδῆλως τὸ ἱεραποστολικὸν ἔργον τῶν τότε Ἁγιορειτῶν, τὴν ἀπαράμιλλον τόλμην καὶ αὐταπάρνησιν τῶν λογίων τῆς Μοσχοπόλεως πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς ὀρθοδόξου χριστιανικῆς πίστεως καὶ τὸ ἀπτόητον αὐτῶν πρὸ τοῦ τυράννου.

1. Σελ. 409. Πολυζήτητον τὸ σημαίνόμενον τοῦ ἀριθμοῦ τούτου. «Ἀριθμὸς γὰρ ἀνθρώπου ἐστίν», ὡς λέγει ἡ Ἀποκάλυψις (13, 18). Γενεαὶ ὄλαι, λέγει ὁ ἅγιος πρ. *Δειοντοπόλεως κ. Σωφρ. Ἐστρατιάδης*, ἀφιερῶθησαν εἰς τὴν ἐπίλυσιν τοῦ μυστηριώδους τούτου ἀριθμοῦ» (Θεολογία Α'. σ. 310), ὅστις καὶ ἐκτίθησιν αὐτόθι τὰς ἐξενεχθείσας ἀπὸ τῶν ἀρχαίων χρόνων μέχρι σήμερον ἐρμηνείας (πρόσθετε εἰς τὰς ὑποσημειουμένας πηγὰς καὶ τοῦ C h. B r u s t o n, Le chiffre Apocalyp. 666 et l'hypothèse du retour de N e r o n ἐν Revue Theol. VI, 2 1880 σ. 168 173). Δυστυχῶς ὁ φίλος ἱεράρχης δὲν ἔσχεν ἐνώπιον αὐτοῦ τὰς ἑλληνικὰς πηγὰς, ἐπὶ π. γ. τὸν ἀνατ. διαληφθέντα *Θεοδώρητον*, ὅστις ποικίλας ἐρμηνείας ποιεῖται τοῦ 666, καὶ διαλαμβάνει καὶ πάσας τὰς πρὸ αὐτοῦ γενομένας, τὸν ἡμέτερον *Τέρπον*, τὸ σπουδαῖον καὶ ἐν πάσῃ βιβλιοθήκῃ συναντώμενον χειρόγραφον *Ἄνασι τοῦ Γορδίου* περὶ Μωάμεθ, ὡς καὶ τὴν Ἑξήγησιν εἰς τὴν Ἀποκάλυψιν τοῦ ἐξ Ἀρσῆς *Ζαχαρίου Γεραγοῦ* (1626) ἐν κώδ. Laurentianus Graec. 77 τῆς Βαδλ βιβλιοθήκης σωζομένην κ. ἄ.

2. Σελ. 413—435. 3. Σελ. 437—440.

Καὶ αἱ μὲν περὶ *Μωάμεθ* καὶ τοῦ *Ἀλλή* ὡς καὶ τῶν *Ὀσμανλίδων* ἢ *Ἰσλαμίων* ἰδέαι εἶναι παράτολμοι καὶ ἐξεζητημένοι, οὐδεμίαν δὲ σχέσιν ἔχουσιν οὗτοι πρὸς τὸ περιεχόμενον καὶ ὑπονοούμενον τῆς Ἀποκαλύψεως. Ὁ διδάσκαλος *Θεοδώρητος*, ὀλίγω νεώτερος τοῦ Τέρπου, ὑπὸ πάντων κατεκρίθη, διότι ὑπεστήριξεν, ὅτι ἀντίχριστος εἶναι ὁ Μωάμεθ, καὶ ἕνεκα τούτου καὶ τὸ σύγγραμμα αὐτοῦ, ἔργον πόνου πολλοῦ καὶ σπουδαῖον διὰ τὴν ἐν πολλοῖς ἐπιτυχῇ ἐρμηνείαν οὐδόλως ἐκυκλοφόρησεν¹. Ἀλλὰ καὶ πᾶσαι αἱ περὶ τοῦ ἀριθμοῦ 666 διὰ τῶν αἰώνων ἐξενεχθεῖσαι ἐρμηνεῖαι ὡς ἀπόπειρα μόνον δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν, ἀφοῦ καὶ ἐν ὅλῳ τὸ βιβλίον τῆς Ἀποκαλύψεως, ἐθεωρήθη ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων ἐνεομήνευτον καὶ ἀνεξιχνίαστον «*κατεσφραγισμένον σφραγίσιν ἑπτὰ*»². διὸ καὶ οὐδεὶς σχεδὸν τῶν *μεγάλων τῆς Ἐκκλησίας Πατέρων* ἐπεχείρησε νὰ ἐρμηνεύσῃ αὐτό· καὶ μέχρι τοῦ νῦν ἰσχύει ἡ γνώμη τοῦ *Καισαρείας Ἀνδρέου*. «Καὶ τὴν μὲν ἀκριβείαν τῆς ψήφου, λέγει οὗτος, ὡς καὶ τὰ λοιπὰ τὰ περὶ αὐτοῦ γεγραμμένα, ὁ χρόνος ἀποκαλύψει καὶ ἡ πείρα τοῖς νήφουσιν· εἰ γὰρ ἔδει, καθὼς φασί τινες τῶν διδασκάλων, σαφῶς γνωσθῆναι τὸ τοιοῦτον ὄνομα, ὁ θεταμένος ἂν αὐτὸ ἀπεκάλυπεν, ἀλλ' οὐκ ἠδύοκῃσεν ἡ θεία χάρις ἐν θείᾳ βίβλῳ τὸ τοῦ λυμεῶνος ὄνομα γραφῆναι»³. Ἀλλὰ μὴ λησμονῶμεν, ὅτι ὁ *ΙΗ'* αἰὼν εἶναι ἡ περίοδος, καθ' ἣν ἐτέθησαν εἰς κυκλοφορίαν οὐ μόνον οἱ ἀρχαῖοι χρησμοί, ἀλλὰ καὶ νέοι τερατώδεις κατεσκευάσθησαν, ὡς οἱ λεγόμενοι τοῦ *Ἀγαθαγγέλου* ὑπὸ τοῦ *Θεοκλήτου Πολυειδοῦς*, δι' ὧν ἐπιτηδεῖως παρεσκευάζετο ἡ κατὰ τὸ 1821 πανελληνίως ἐθνικὴ ἐξέγερσις.

19. Νικηφόρος μητροπολίτης Σισανίου Ἀχριδηνός.

Ὁ διαπρεπὴς οὗτος ἀρχιερεὺς ἦν ἐκ πόλεως Ἀχρίδος, τρόφιμος τῆς Ἀκαδημείας τῆς Μοσχοπόλεως ὑπὸ τὸν *σεβαστὸν Λεοντιάδην*,

1. Πλήθος ἀνεπίστων κενεῖται σητόβρωτα ἐν τῇ βιβλιοθηκῇ τῆς Λαύρας ἐνθά καὶ συνέγραψεν αὐτό.

2. Ἀποκ. 5, 1.

3. Ἐν τῇ Ἐρμηνείᾳ τοῦ κεφ. 13, 16. Ἐκ τῶν νεωτέρων τολμητῶν εἶναι καὶ ὁ μνημνευθεὶς φίλος ἱεράρχης, ὅστις ἐν τῷ ἀρ.θμῷ ἀνεκάλυψε τὸ ὄνομα τοῦ Ῥωμαίου αυτοκράτορος *Τίτου*, ἀναγκασθεὶς ὁμοῦς τοὺς ἑλληνικοὺς ἀριθμοὺς *χξς'* νὰ μετατρέψῃ ἀθαιρέτως εἰς Λατινικοὺς οὕτω: CCC+X+CCC+LXXVI=376, ἵνα, κατὰ τὸ Ῥωμαϊκὸν σύστημα, ἀφαιρουμένου τοῦ X πρὸ τῶν ἑκατοντάδων, μένωσιν 366. Πλὴν τούτου καὶ τὸ ὄνομα τοῦ *Τίτου* οὐδόλως ἔχει ἐν τῇ ἱστορίᾳ τὰ ἰδιώματα τοῦ θηρίου τῆς Ἀποκαλύψεως, ὡς θέλει ὁ ἐρμηνευτὴς νὰ παραστήσῃ (Βλ. Θεολογία Α' σ. 314 ἔ).

ὡς ἐμφαίνεται ἐν τῇ προμετωπίδι τοῦ ἀνωτέρω μνημονευθέντος Ἐπιστολαρίου τοῦ *Κορυδαλέως*. Οὗτος μετὰ καὶ ἐτέρων διακόνων ἐδᾶπάνησαν διὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ βιβλίου. Υψηρέτει δὲ τότε εἰς τὸν Ἀρχιδῶν *Ἰωάσαφ*. Ἀλλ' ἀνῆκεν ὡς μοναχὸς εἰς τὴν μονὴν τοῦ ὁσίου Ναοῦμ, ὡς ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ *Τέρπου*, ὅταν ἐξυλοκοπεῖτο οὗτος ὑπὸ τῶν Τούρκων λέγει, ὅτι «*ὁ ἱεροδιάκονος τοῦ μοναστηρίου μας κὺρ Νικηφόρος*» ἐτόλμησε νὰ ἐγεροθῇ ἴν' ἀπαλλάξῃ αὐτὸν ἀπὸ τῶν ὀνύχων τῶν δημίων¹.

Ἐχορημάτισεν ἔπειτα μητροπολίτης Σισανίου (1746—1769) τὸν ἀποθανόντα *Ζωσιμᾶν* διαδεξάμενος, καὶ κρατήσας τὸν θρόνον μέχρι καταλύσεως τοῦ αὐτοκεφάλου τῆς Ἀρχίδος². ὑπὲρ ἧς καὶ ἐπρωτοστάτησεν, ὡς διαλαμβάνει ὁ κῶδιξ τῆς Μητροπόλεως Σισανίου: «ἀποθανόντος δὲ τοῦ κὺρ *Ζωσιμᾶ*. ἀντ' αὐτοῦ ἔλαβε τὸν θρόνον τοῦτον Σισανίου ὁ κὺρ *Νικηφόρος ὁ ἐξ Ἀρχίδος*, ὅστις κατὰ τὸ ἔτος 1767 εἰς βασιλεύουσαν πορευθεὶς μετὰ καὶ ἄλλων ἀρχιερέων λέγω τῆς Καστορίας κὺρ *Εὐθύμιου*, Βοδενῶν *Γερμανοῦ*, Στρωμνίτης *Ἀνανίου* καὶ Γρεβενῶν *Γεηγορίου* ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ...κυρίου *Σαμουήλ*, καὶ κινήσαντες ἀγωγὴν ὁμοθυμαδόν, μετέθεσαν τοὺς ὑποκαίμενους ἐξ ἀρχῆς τῷ τῆς Ἀρχίδος κλίματι θρόνους, ἐνώσαντες αὐτοὺς τῷ Οἴκ. θρόνῳ τῆς Κωνσταντινουπόλεως...³»

Ὅντως τὰ ὀνόματα τῶν ἀρχιερέων τούτων εὐρίσκομεν κάτωθεν τοῦ Ἑποσχειτικοῦ, ὅπερ τῷ 1767 κατέθηκαν ἐνάπιον τοῦ Πατριάρχου, ἐνθα δηλοῦσιν «ἐπειδὴ καὶ εἰς διάστημα ὀλίγου καιροῦ ἀφοῦ οἱ ἀρχιεπίσκοποι ἤρχισαν νὰ συχνοαλλάζωνται, ἐπροξενήθησαν εἰς ἡμᾶς ἀνυπόφοροι ζημίαι καὶ ἀταξίαι καὶ ἀτιμίαι πολλόταται, ἀπὸ τὰ ὅποια καὶ τὴν ζωὴν μας ἐβαρύνθημεν. Λοιπὸν διὰ νὰ ἐλευθερωθῶμεν ἀπὸ τὰς ἀλλεπαλλήλους καθ' ἡμῶν καταδρομας καὶ ἀνυποφόρους ζημίας καὶ κινδύνους διαφόρους δεῖν ἔγνωμεν ἐξιγοράσασθαι τὴν ἡσυχίαν ἡμῶν»⁴. Καὶ ἡ δέσις αὐτοῦ εἰσηκούσθη καὶ ἐξεδόθη ὁ *Συνοδικὸς Τόμος* τῆς ἐνώσεως τῆς ἀρχιεπισκοπῆς Ἀρχίδος ἐπὶ *Ἀρσενίου* τοῦ τελευταίου

1. Πίστις σ. 334. Βλ. ὁλόκληρον τὴν σκηνὴν ἀνωτέρω μερ. Γ', III, 18

2. *Μαργ. Τουμπαλίδου*, Σημειώματα περὶ τῆς Μητροπόλεως Σισανίου, ἐν Ἐκκλῆσ. Ἀληθ. Τομ. ΙΘ (1899) σ. 252.

3. Ἐνθ. ἀνωτ. Τὸ σημεῖωμα χειρὶ τοῦ τῷ 1792 ἀρχιερατεύσαντος ἐν Σισανίῳ *Νεοφύτου* (τοῦ ἐξ Ἀβδέλλας τοῦ Γράμμου) ἐγράφη ἐν τῷ Κώδικι (σ. 281).

4. *Δεληκάνη* Ἐγγρ. Πατρ. Τομ. Γ' σ. 861.

αὐτοῦ ποιμένος μετὰ τῶν μητροπόλεων αὐτῆς τῷ οἰκ. θρόνῳ ὑπὸ τὴν μητρικὴν προστασίαν τῆς Μεγ. τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας¹.

Ὁ Ἄνθιμος Ἀλεξούδης, ἀνεκάλυψεν εἰς τὸν ἐν Ἀρχίδι ναὸν τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τῆς Θεοτόκου ἐπὶ τῆς ὀπισθίας εἰκόνας τοῦ Χριστοῦ ἐπίγραμμα ἐκ 16 στίχων πρὸς τὴν Θεοτόκον ἱκετευτικόν, καὶ ἐκδούς αὐτὸ ἔγραψεν: «**Νικηφόρου Ἀκριδηνοῦ Ἱεροδιακόνου**, ἐπίγραμμα τοῦ 1739 Ἰουνίου β'»². Ἄλλ' ὁ τελευταῖος στίχος ἔχει: «**ἴδει μονήρης Θεοδόσιος τάδε**»: Τὸ δὲ ποίημα εἶναι ὄντως ἀρχαῖον διότι ἀναφέρει τὸν «**Δημήτριον** ποιμενάρχην Βουλγάρων», ὅστις δὲν εἶναι ἄλλος, εἰμὴ ὁ **Χωματιανὸς** (1220—1234) διὸ φαίνεται, ὅτι εὐρὸν τοῦτο ἔγραψεν ἐπὶ τῆς εἰκόνας ὁ Νικηφόρος τῷ 1739 Παράιτησάμενος δὲ οὗτος τοῦ θρόνου τῷ 1769 οἰκειοθελῶς, ἀπέθανεν ἐν Κ]πολεὶ τῷ 1770. κηδευθεὶς μεγαλοπρεπῶς³.

ΕΥΛΟΓΙΟΣ ΚΟΥΡΙΛΑΣ

1. Βλ. τὸν Τόμον ἐκδοθέντα τῷ 1761 (αὐτ. σ. 895—898,) ἐνθα διεκτραφ-
δεῖται ἡ οἰκτρὰ ὄντως κατάστασις τῆς ἀρχιεπισκοπῆς. Βεβυθισμένης εἰς ἀφό-
ρητα χρεή καὶ ἐνταῦθα ἀναφέρεται καὶ ὁ **Νικηφόρος** ὡς μεταβὰς μετὰ τῶν
ἄλλων ἀρχιερέων πρὸς τοῦτο εἰς Κ]πολιν (σ. 896). Ἐνταῦθα σ. 874—876 ἀνα-
γράφονται δύο πατρ. σιγίλλια πρὸς τὸν Νικηφόρον (1747—1748) περὶ τοῦ οἰ-
κονόμου **Τριανταφύλλου** καθαιρεθέντος καὶ αὐθις ἀποκατασταθέντος.

2. Ἐκκλ. Ἀληθ. Τομ. Κ' (1900) σ. 180—181.

3. **Νεόφυτος**, ἐνθ' ἀνωτέρω